

CAM SANATINDA TARİHSEL DÖNÜŞÜMLER: ARTS AND CRAFTS, ART NOUVEAU VE ART DECO AKIMLARININ CAM SANATINA YANSIMALARI*

•Melike AKAY **

•Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AYDIN***

ÖZET

Bu makale Arts and Crafts, Art Nouveau ve Art Deco sanat akımlarının cam sanatı üzerindeki biçimsel, teknik ve düşünsel etkilerini sistematik olarak değerlendirmektedir. Araştırma, sanat tarihi literatürü, akademik yayınlar ve dönemsel cam örneklerine dayalı nitel bir tarama yöntemiyle yürütülmüştür. Arts and Crafts'ın el işçiliğini yücelten ve doğadan beslenen tasarım anlayışın, Art Nouveau'nun akıcı çizgiler ve bitkisel bezemelerle kurduğu organik estetiğin, Art Deco'nun modern geometriler ritmik düzen ve lüks malzeme kullanımıyla oluşturduğu görsel dilin, çağdaş cam üretiminde farklı stratejilerle yeniden kurulduğu gösterilmektedir. Eğitim olanaklarının genişlemesi ve teknolojik araçların (fırın programları, kalıp teknikleri, dijital modelleme) erişilebilir hale gelmesi, bu mirasın güncel yorumlarını çeşitlendirmektedir. Bulgular söz konusu üç akımın yalnızca biçimsel repertuarı değil, aynı zamanda üretim mantığını ve materyal kültürü kavrayışını da beslediğini göstermektedir. Böylece çağdaş cam sanatına estetik tutarlılık, teknik derinlik ve kavramsal süreklilik kazandırdığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, tarihsel miras ile güncel deneyler arasındaki etkileşim, cam sanatında özgün ifade alanlarının oluşmasına ve disiplinin güncel sanat bağlamındaki görünürlüğünün güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arts and Crafts, Art Nouveau, Art Deco, Cam Sanatı, El Sanatları.

* Bu makale, Melike Akay / Anadolu Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Cam Anasanat Dalı Cam Programı / Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aydın / "Arts and Crafts, Art Nouveau, Art Deco Akımlarında Cam Alanında Meydana Gelen Değişimler" başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir

**Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Cam Anasanat Dalı Cam Programı, melikeakayy@gmail.com, ORCID: 0009-0000-7482-8044

***Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Cam Bölümü, maydinaydin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9249-6183

HISTORICAL TRANSFORMATIONS IN GLASS ART: REFLECTIONS OF THE ARTS AND CRAFTS, ART NOUVEAU AND ART DECO MOVEMENTS ON GLASS ART*

•Melike AKAY **

•Asst. Prof. Mehmet AYDIN***

ABSTRACT

This article systematically evaluates the formal, technical, and conceptual influences of the Arts and Crafts, Art Nouveau, and Art Deco movements on glass art. The study was conducted through a qualitative review based on art-historical literature, academic publications, and period glass examples. It demonstrates that the craftsmanship-centered, nature-derived design ethos of Arts and Crafts; the organic aesthetic constructed by Art Nouveau through flowing lines and botanical ornament; and the visual language of Art Deco characterized by modern geometries, rhythmic order, and the use of luxurious materials are being reconstituted in contemporary glass production through diverse strategies. The expansion of educational opportunities and the increased accessibility of technological tools (kiln programming, mold-making techniques, digital modeling) diversify contemporary reinterpretations of this heritage. The findings show that these three movements nourish not only the formal repertoire but also the logic of production and the understanding of material culture. In doing so, they confer aesthetic coherence, technical depth, and conceptual continuity upon contemporary glass art. In conclusion, the interaction between historical heritage and contemporary experimentation contributes to the emergence of distinctive modes of expression in glass art and strengthens the discipline's visibility within the context of contemporary art.

Keywords: Arts and Crafts, Art Nouveau, Art Deco, Glass Art, Handicrafts.

* This article has been produced from the unpublished master's thesis "Melike Akay" / "Anadolu University, Graduate School" / "Department of Glass, Glass Program" / "Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Aydın" / "Transformations in Glass Art within the Arts and Crafts, Art Nouveau and Art Deco Movements."

** Anadolu University, Graduate School, Department of Glass, Glass Program, melikeakayyy@gmail.com, ORCID: 0009-0000-7482-8044

*** Anadolu University, Fine Art Faculty, Glass Department, maydinaydin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9249-6183

1. GİRİŞ

Sanat tarihi alanında sıkça kullanılan “sanat hareketi”, “sanat akımı” ve “sanat üslubu” kavramları birbirine yakın görünse de farklı bağlamsal temellere dayanmaktadır. Sanat hareketleri belirli dönemlerde ortaya çıkan, ideolojik veya düşünsel bir yönelim etrafında şekillenen ve genellikle örgütlü yapılarla gelişen oluşumlar olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık sanat akımları, belirli zaman dilimlerinde biçimsel ve estetik eğilimlerin öne çıktığı yönelimleri ifade etmektedir. Sanat üslubu ise bireysel düzeyde sanatçının teknik tercihlerinin ve biçimsel dilinin bir yansımasıdır. Çizgi, renk, oran ve kompozisyon gibi görsel unsurlar üzerinden somutlaşmaktadır (Honour & Fleming, 2005, s. 157). Bu makale, araştırmacının, “Arts and Crafts, Art Nouveau, Art Deco Akımlarında Cam Alanında Meydana Gelen Değişimler” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında gelişen Arts and Crafts, Art Nouveau ve Art Deco gibi yönelimleri “sanat akımı” çerçevesinde ele almaktadır. Söz konusu akımlar biçimsel dil, süsleme anlayışı, malzeme kullanımı ve tasarım estetiği bakımından özgün nitelikler taşımakla birlikte, daha çok stilistik yenilikler ve teknik dönüşümler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada bu akımların cam sanatı üzerindeki etkileri incelenerek, dönemsel estetik anlayışların biçim ve teknik düzeydeki yansımaları kategorize edilerek değerlendirilecektir.

2. ARTS AND CRAFTS AKIMI

Arts and Crafts akımı, 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin zanaatkâr üretimleri zayıflatmasına karşı sanat ve el emeğini savunmuştur. Akım, Sanayi Devrimi’ne tepki olarak doğmuştur. Sanat ile el emeğinin, toplumsal ve estetik değerlerini yeniden tanımlamayı hedeflemiştir. Bu akımın tinsel temelleri, İngiliz sanat ve toplum eleştirmeni John Ruskin’in *The Seven Lamps of Architecture* ve *Stones of Venice* adlı eserlerinde belirginleşmiş; geleneksel yapım yöntemlerinin korunması gerektiği düşüncesi etrafında şekillenmiştir (Victoria and Albert Museum, 2024). Ruskin el sanatlarının estetik, ahlaki ve toplumsal boyutlarını vurgulamıştır. Endüstrileşmenin sanatta yarattığı yozlaşmaya karşı alternatif bir üretim anlayışı önermiştir. John Ruskin’in fikirlerini pratiğe dönüştüren ve akımın öncüsü olarak kabul edilen William Morris, el emeğini yücelten ve estetik ile işlevi birleştiren bir tasarım anlayışı geliştirmiştir. Morris’e göre, ürünler geleneksel malzemelerle ve işleve uygun biçimde üretilmelidir (Aslan, 2014, s. 58-65). Bu yaklaşım, modern endüstri toplumunda sanatın demokratikleştirilmesi ve halkla buluşması yönünde derin bir idealizm taşımaktadır. Morris’in “Çirkinliklerin kültür diye sunulduğu ortamda, makinelerin karşısında ayakta kalan tek

şey el sanatlarıdır” şeklindeki söylemi (Penty, 1922, s. 40-55), dönemin sanayileşme karşıtı duygularını özetler niteliktedir.

Arts and Crafts akımı, yalnızca tek bir isimden ibaret olmayıp İşçiler Loncası (1884) ve çeşitli sanat toplulukları etrafında şekillenmiştir (Akay, 2025, s. 24). Bu çevrelerin çoğu, William Morris’in çalışmalarından etkilenmiştir. Onun sanata olan yaklaşımını kendilerine rehber edinmişlerdir (William Morris Gallery, 2024). Morris’in sanat ve üretim sürecine bakışı yalnızca biçimsel değil, toplumsal ve etik boyutlarıyla da dönemin estetik anlayışını şekillendirmiştir.

William Morris’in duvar kâğıdı, mobilya, kitap ve yazı karakteri tasarımları Arts and Crafts estetiğinin çok yönlü yapısını yansıtmaktadır. Kendi firması için tasarladığı Trellis gibi duvar kâğıtlarında, doğal formları stilize ederek dönemin dekorasyon anlayışında köklü bir değişim yaratmıştır (Victoria and Albert Museum, 2024). Doğadan ilhamla oluşturulan karmaşık desenler yalnızca İngiltere’de değil, Avrupa ve Amerika’daki Art Nouveau akımını da etkilemiştir.

Tipografi alanında da önemli katkılar sunan Morris, Venedik Rönesansı ve Gotik yazı biçimlerinden ilham alarak Golden, Troy ve Chaucer adlı yazı karakterlerini tasarlamıştır. Sonrasında ise Kelmscott Press adlı yayıneviyle kitap tasarımını sanatsal bir uğraş haline getirmiştir (Sürmeli & Gülpınar, 2018, s. 90-100). Bu dönemde baskı teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, özellikle litografinin sunduğu çoğaltma olanakları sayesinde, dekoratif sanatlar ve tipografi alanındaki estetik anlayışın geniş kitlelere ulaşmasına aracılık etmiştir (Aydın, 2024, s. 52-60). Bu üretimlerde bireysel yaratıcılık ve estetik duyarlılığın kitlesel üretime karşı savunulması dikkat çekmektedir.

William Morris’in sanat anlayışı mimariye de yansımıştır. Philip Webb ile tasarladığı Red House, Arts and Crafts mimarisinin ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yapı, fonksiyonelliği esas alan planlaması, her yapı elemanının ayrı ayrı tasarlanması ve süslemelerde gotik etkilerinin görülmesi gibi yönleriyle dikkat çekmektedir (Mackail, 1901, s. 54). Simetri ve hiyerarşinin reddedildiği bu yapı, geleneksel zanaatkarlığı yücelten bir tavırla inşa edilmiştir. William Morris’in mobilya tasarımlarında da aynı yaklaşım izlenmiştir. Ayarlanabilir sırt yapısına ve yüksek kolçaklara sahip Morris sandalyeleri, geleneksel Viktorya dönemi estetiğini fonksiyonellikle birleştirir (Company, 1979, s. 21). Koyu renkli ahşaplar, dönel mil detayları ve zengin döşeme uygulamaları, el işçiliğinin ön planda tutulduğu bu tasarımların karakteristik özellikleridir.

Arts and Crafts akımı her ne kadar şehir merkezinde doğmuş olsa da akımın ruhu, kırsal yaşama yönelmiştir. Costwolds, Sussex ve Cornwall gibi bölgelerde kurulan atölyelerde geleneksel zanaat becerileriyle üretim yapılmıştır. Bu atölyeler yerel halk için istihdam

alanı yaratmıştır (Victoria and Albert Müzesi, 2024). Akım, kadınları ve öğrencileri de içine alan kapsayıcı bir yapıya sahip olmuştur. Bu sayede hem üretici hem tüketici olarak geniş kitlelerin katılımına olanak tanımıştır. William Morris ve Ruskin'in öncülüğünde şekillenen Arts and Crafts akımı sadece bir tasarım anlayışı değil, aynı zamanda Sanayi Devrimi'nin yarattığı toplumsal ve estetik sorunlara karşı bir duruş olarak da değerlendirilmelidir. Morris, el emeğinin, insanın maddi dünya ile kurduğu ilişkide bir mutluluk kaynağı olduğunu savunmuştur. Sanatın hem üretim sürecinde hem de tüketimde halkla buluşması gerektiğini ileri sürmüştür (Kınay, 1993, s. 38). Ancak zamanla bu idealist yaklaşımın karşılaştığı ekonomik gerçeklikler, el emeği ürünlerin yalnızca koleksiyonerlere hitap etmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak Arts and Crafts akımı, günümüz sanat ve tasarım ilkelerinin (denge, birlik, zıtlık, hareket, ölçü gibi) temelini atan, bireysel yaratımı sanayileşmiş üretime karşı savunan bir öncü akım olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu akım, Bauhaus ve Modernizm gibi 20. yüzyıl tasarım yaklaşımlarının da entelektüel zeminini hazırlamıştır.

3. ART NOUVEAU AKIMI

Art Nouveau akımı 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da gelişen ve doğadan ilham alan bir sanat anlayışıdır. Kıvrımlı çizgiler, organik formlar ve bitkisel süslemeler bu stilin ayırt edici özellikleridir. Kökeninde, Arts and Crafts akımının el işçiliğine verdiği değerin izleri bulunmaktadır. Ancak makineleşmeyi tamamen reddetmek yerine, el emeği ile seri üretimi bir arada değerlendiren daha esnek bir yaklaşım geliştirmiştir (Yılmaz, 2002, s. 20).

1900 yılı dolaylarında Avrupa'da gelişen bu sanat anlayışı, ülkeden ülkeye farklı adlar almıştır. Fransa ve İngiltere'de "Modern Style", Almanya'da "Jugendstil", Avusturya'da "Secession Stil" gibi örnekler verilebilir (Kınay, 1993, s. 42). Bu dönemde bireysel sanat ifadesi ön plandadır. Sanatçılar, doğadaki biçimleri asimetrik kompozisyonlarla yeniden yorumlamış; şiir, resim, heykel, mimari ve iç mekân tasarımı gibi alanlarda benzer estetik tavırlar sergilemişlerdir. Art Nouveau Avrupa'daki sosyo-kültürel değişimler ve Sanayi Devrimi'nin etkisiyle gelişmiştir (Başoğlu, 2011, s. 52).

Art Nouveau akımı, Avrupa kıtasıyla sınırlı kalmamıştır. Farklı coğrafyalardaki kültürlerle etkileşim içine girerek uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Ortak bir sanatsal dil geliştirildiği görülse de yerel zevkler ve kültürel miras, uygulamalarda belirleyici olmuştur (Turan, 2017, s. 16). Bu bağlamda Art Nouveau'nun Sembolizm akımı ile kurduğu ilişki de dikkat çekicidir. Her iki akım da doğayı stilize ederek yeniden yorumlamayı tercih

etmiştir. Bireysel duyguları, düşünceleri ve manevi değerleri ön plana çıkarmıştır. Maddeci anlayışa karşı çıkan ve metafizik kavramlarını işleyen bu yaklaşım, Art Nouveau'nun simgesel yönünü güçlendirmiştir (Özsezgin, 1982, s. 41). Böylelikle akım yalnızca biçimsel değil, içeriksel olarak da dönemin ruhunu yansıtan bir sanat anlayışını temsil etmiştir.

1896 yılında Paris'te açılan "Art Nouveau" adlı mağaza, akımın yayılmasında etkili olmuştur. Ayrıca Avrupa'nın Japon sanatına ilgisi, özellikle 1862 Londra Evrensel Sergisi sonrası başlamıştır. Sergide bulunan Japon estampları, motifleri ve doğaya bakış tarzı Avrupa sanatçıları için yeni bir ilham kaynağı olmuştur (Ağatekin & Turan, 2019, s. 22).

Art Nouveau akımının mimari alandaki etkisi ise dönemin teknolojik gelişmeleriyle birlikte özgün bir estetik anlayışa dönüşmüştür. Bu bağlamda demirin yapı malzemesi olarak geniş ölçüde kullanılması, mimarlık tarihinde devrim niteliğinde bir adım olmuştur. Demir, metro girişlerinden bina cephelerine kadar hem işlevsel hem de süsleyici bir unsur olmuştur. Cam ise ışığın mekânda etkin kullanımını sağlayarak iç mekânlarda akışkan çizgilerin ve dekoratif dilin görünürlüğünü arttırmıştır (Kınay, 1993, s. 42). Bu estetik anlayış Osmanlı döneminde İstanbul'da da etkili olmuştur. Beyoğlu ve çevresinde çok sayıda Art Nouveau yapısı inşa edilmiştir. Botter Apartmanı, Mısır Apartmanı, İtalyan Büyükelçiliği, Çubuklu Hidiv Kasrı, Vlora Han ve Şeyh Zafir Türbesi gibi yapılar, bu stilin İstanbul'daki yansımaları arasında sayılmaktadır (İzdüşüm, 2014).

Art Nouveau akımı klasisizme karşı bir duruş sergilemiştir. Dönemin sanatçıları, ilhamlarını doğadan alarak bitkisel motifler ve dalgalı çizgilerle yeni bir görsel dil oluşturmuşlardır (Sağocak, 2003, s. 25). Ancak zamanla aşırı süslemeye dayalı üslup, akımın özgünlüğünü yitirmesine yol açmıştır (Fırıncı & Zencirci, 2006, s. 45). Böylece başlangıçta yenilik ve bireysel ifade ile özdeşleşen bu sanat anlayışı, zamanla dinamizmini kaybederek yerini Art Deco'ya bırakmıştır.

4. ART DECO AKIMI

Art Deco terimi, Fransızca "arts decoratifs" ifadesinden türetilmiş olup "dekoratif sanat" anlamına gelmektedir (Kayaalp, 2018, s. 14). 1920'lerin sonlarında Fransa'da doğan akım, kısa sürede Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır. Moda, iç mimari, grafik tasarım, cam, tekstil, mücevher ve mimari gibi birçok alanda etkili olmuştur. Art Nouveau akımından farklı olarak, daha geometrik, sade ve modern formları benimsemiş, lüks ve zarafeti vurgulamıştır. Modernizmin teknolojik ve endüstriyel gelişmelerini yansıtan biçim anlayışı, pahalı malzemeler ve yüksek işçilikle birleşerek dönemin seçkin zevklerine hitap etmiştir. Keskin çizgiler, stilize geometrik desenler, uzun ve zarif figürler ve

klasisizmin simetri anlayışı akımın ayırt edici özellikleridir. Bu özellikleriyle Art Deco, gündelik nesneleri sanat seviyesine taşıyan ilk modern tasarım akımlarından biri olarak kabul edilmektedir (Hillier, 1968, s. 30). Art Deco ismi ilk kez 1925 yılında Paris'te düzenlenen Exposition Internationale des Arts Decoratifs et Industriels Modernes (Uluslararası Modern Dekoratif ve Sınai Sanatlar) adlı sergide kullanılmıştır (Akay, 2025, s. 64). Bu sergide, sanat ile endüstriyel üretim arasında köprü kurulması amaçlanmıştır. Sergiye yalnızca modern üsluptaki eserler kabul edilmiştir. Tarihsel stiller reddedilmiştir (Arwas, Art Deco, 1986, s. 23). Bu durum Art Deco akımının geçmişten kopan, geleceğe dönük bir estetik anlayış geliştirdiğini göstermektedir.

Art Deco, sadeleşmiş Art Nouveau anlayışının, Bauhaus'un işlevselliğinin ve Neo-klasizm'in simetriye verdiği önemin birleşimi olarak gelişmiştir. Açılan güneş ışınları, zikzak çizgiler, tekrarlayan geometrik formlar ve ziggurat benzeri yapılar karakteristik unsurlarıdır (Mülayim, 2013, s. 43). 1920'lerde yükselen ve 1930'larda zirveye ulaşan akım, endüstriyel tasarımın kitlesel üretimle uyumlu olabileceğini göstermiştir.

Akım en güçlü etkisini mimarlıkta, Amerika Birleşik Devletleri'nde göstermiştir. 1930'da William Van Alen'in tasarladığı New York'taki Chrysler Binası, paslanmaz çelik paneleri, üçgen pencereleri ve stilize hayvan figürleriyle akımın hem süslemeci hem de modernist yönünü simgelemektedir (Karateke, 2022, s. 37). Türkiye'de ise 1930'larda İstanbul'daki apartmanlarda geometrik düzenlemeler öne çıkmıştır. Vedat Tek'in 1939'da inşa ettiği Yayla Apartmanı ve 1931'de İzmir'de yapılan Çataalkaya Hanı, stili yerel örnekleri arasındadır (Aslanoğlu, 2010, s. 95).

1930'lu yıllarda ekonomik kriz ve kitlesel üretim ihtiyacı, akımın lüks ve gösteriştten uzaklaşıp daha işlevsel ve yalın bir anlayışa yönelmesine yol açmıştır (Arwas, Art Deco, 1986, s. 75). İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla süslemeci çizgiler yerini ekonomik üretimi önceleyen tasarımlara bırakmıştır. Krom, paslanmaz çelik ve plastik gibi modern malzemelerin kullanımı ise akımın malzemeye dayalı estetik yaklaşımının çeşitlenerek sürmesine zemin hazırlamıştır. Art Deco, geçmişin zarafetini modernizmin yenilikçi ruhuyla birleştiren özgün bir estetik yaklaşım olarak kabul edilir. Etkileri günümüzde mimari, iç mekân, grafik ve moda gibi alanlarda varlığını sürdürmektedir.

5. CAM ALANINDAKİ YANSIMALAR

Cam 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısında etkili olan Arts and Crafts, Art Nouveau ve Art Deco akımları, cam sanatında biçimsel ve teknik düzeyde önemli dönüşümler yaratmıştır. Bu bölümde söz konusu akımlar; dönemin toplumsal, kültürel ve sanatsal bağlamları içinde, cam malzemeye yaklaşımları, form dili, bezeme anlayışı, üretim

teknikleri ve işlevsellikleri bakımından ele alınacaktır (Akay, 2025, s. 20). Her akımın estetik özelliklerinin yanı sıra cam sanatının gelişimine katkıları da tartışılacak; dönemi temsil eden özgün sanatçı ve eser örnekleri incelenecektir. Temsil gücü yüksek en az bir sanatçıya odaklanılmış, yalnızca istisnai durumlarda ikinci bir sanatçıya da yer verilmiştir (Akay, 2025, s. 20).

5.1. Arts and Crafts Akımının Cam Alanındaki Yansımaları

Sanayi Devrimi sonucunda üretim hızlanmış ve maliyetler düşmüştür. Bu durum, geleneksel el işçiliğine dayanan üretim biçimlerini olumsuz etkilemiştir. Zanaatkarların alanı daralmıştır, el emeği arka planda kalmıştır. Buna karşılık el işçiliğini ve geleneksel sanat anlayışını savunan Arts and Crafts akımı ortaya çıkmıştır (Sevim & Turan, 2018, s. 40). Bu akımın etkisiyle dönemin cam sanatçıları, el yapımı, sınırlı sayıda ve özgün eserler üretmeyi tercih etmişlerdir. Bu dönemde özellikle vitray çalışmaları öne çıkmıştır. Bu eserler, gündelik yaşama estetik katkı sağlarken, geleneksel cam üretim tekniklerinin de yaşatılmasına olanak tanımıştır. Bu dönemde üretilen cam eserlerin, belirli bir sanat akımına doğrudan bağlı olmadığı görülmüştür. Cam sanatı, genellikle aristokrat zümrelerin ve kiliselerin talepleri doğrultusunda üretilen el yapımı objelerden oluşmuştur. Bu bağlamda Arts and Crafts akımının cam sanatına Bu dönemde öne çıkan isimlerden biri, akımın da öncüsü olan William Morris'tir. Morris, cam sanatı alanında özellikle vitray çalışmalarıyla tanınmaktadır. Ancak bu çalışmalar bireysel değil, kolektif üretim sürecinin ürünüdür. Örneğin Görsel 1'de gösterilen eserde, Edward Burne-Jones, Philip Webb ve Wililam Morris birlikte çalışmışlardır. Vitray tasarımı ve eskizler Morris'e aittir (Yates, 2019, s. 55).

a)

b)

c)

Görsel 1. a) William Morris, Marshall, Faulkner and Co. tarafından, Doğu Penceresi, College Chapel, 1865.
b) Vitrayın eskizleri (Yates, 2019).

Arts and Crafts akımının etkili olduğu yıllarda cam alanında farklı sanatçılar da üretimde bulunmuştur. Bu sanatçılar doğrudan akıma bağlı olmamakla birlikte, benzer düşünsel ve estetik yaklaşımlar benimsemişlerdir. Cam sanatı bu dönemde hem geleneksel tekniklerini korumuştur hem de düşünsel olarak modern sanat anlayışına katkı sağlamıştır.

5.2. Art Nouveau Akımının Cam Alanındaki Yansımaları

Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik yenilikler, cam üretiminde büyük değişimlere yol açmıştır. Yeni fırın sistemleri, döküm teknikleri ve makineleşmenin yaygınlaşması üretim hızını arttırmıştır ve dönemin beğeni anlayışını etkilemiştir. Bu dönüşüm, seri üretimin el işçiliğine baskı yapmasına yol açmıştır. Bu duruma karşı bir duruş sergileyen Arts and Crafts akımının hemen ardından gelişen Art Nouveau akımı ortaya çıkmıştır (Ağatekin, 2020, s. 403).

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında etkili olan Art Nouveau, cam sanatını biçim ve içerik bakımından dönüştürmüştür. Organik formlar, zarif çizgiler ve doğa temelli motifler, cam eserlerde belirgindir. Cam, yalnızca estetik malzeme değil, aynı zamanda yapısal bir öğe olarak da önem kazanmıştır. Mimari ve iç mekân tasarımlarında cam malzemesi aktif şekilde kullanılmıştır. Akım, sanayileşmeye rağmen el işçiliği ve özgün tasarım değerini korumuştur. Asitle cam yüzeyini aşındırma gibi yöntemler, sanatsal etki yaratmak amacıyla ilk kez uygulanmıştır (Turan, 2017, s. 23). Cam malzemesi; aydınlatma, mobilya ve iç dekorasyonda özgün bir tasarım dili yaratmıştır.

Uluslararası etkileşimler, farklı kültürel yaklaşımları cam sanatına yansıtmıştır. Kimyagerler ve sanatçılar iş birliği ile teknik çeşitliliği arttırmıştır. Fırın sistemlerindeki

gelişmeler camın renk, form ve teknik açıdan zenginleşmesini sağlamıştır (Turan, 2017, s. 24). Amerika'da presleme tekniği yaygınlaşmıştır. John P. Bakewell'in 1825'te geliştirdiği presleme makinesi, üretim süresini kısaltmıştır (Britannica, 2010). Avrupada "cut glass", Cristallo Ceramic, Gravür ve Cameo teknikleriyle karmaşık desenler elde edilmiştir. Bohemyada teknik çeşitlilik artmış, Friedrich Egermann'ın Lithyalin camı ve renkli cam denemeleri bu sürece katkı sağlamıştır (Ağatekin & Turan, 2019, s. 1357).

Camın mimaride kullanımında da önemli dönüşümler yaşanmıştır. 1851 Londra Büyük Sergisi için yapılan Crystal Palace, camın yapı malzemesi olarak kullanımını simgelemiştir ve Art Nouveau mimarlarına ilham vermiştir (Chance, 2008, s. 61; Crook, 1987, s. 88). Vitray yeniden canlanmış, Amerika'da Luis Comfort Tiffany Favrile cam tekniğiyle yeni bir estetik dil geliştirmiştir. Tiffany'nin vitraylarında doğa, ışık ve renk uyumu ön plandadır ve bakır folyo şerit kullanımı yenilikçi bir yöntemdir (Görsel 2). Fransa'da Emile Galle, cameo, asit indirgeme ve oyma teknikleriyle özgün eserler üretmiştir. Aynı zamanda Nancy Ekolü'nün kurucularından biri olarak Art Nouveau cam anlayışının önemli temsilcisi olmuştur (Görsel 3) (İstanbuluoğlu, 1991, s. 130-140; Garner, Gallé, 1992, s. 70-80)

a)

b)

c)

d)

Görsel 2. a) Luis Comfort Tiffany, 1908. b) Tavus Kuşu Vazo, Kalıba üfleme, iridize cam, Tiffany Cam ve Dekorasyon Şirketi, Amerika, 1901. c) Wisteria Masa Lambası, Tiffany Studios, 1902. d) Tiffany tarafından tasarlanan ve yapılan iridize cam vitray, New York, 1908 (The Metropolitan Museum Art Collection, 2024). Art Nouveau döneminde cam, süsleme malzemesi olmanın ötesinde bir anlatım ve ifade aracı haline gelmiştir. Teknik ve estetik birleşimiyle sanayi ve sanat alanında dönüştürülmüştür.

5.3 Art Deco Akımının Cam Alanındaki Yansımaları

Art Deco akımı 20. yüzyılın başlarında Paris'te ortaya çıkmıştır. Art Nouveau'nun etkisinin azalmasıyla birlikte, Art Deco sanat ve tasarım alanında güçlü bir yer edinmiştir.

Görsel 3. Emile Gallé'ye ait eserler, 1900-1904 (İstanbuluoğlu, 1991).

Modernizm ile geleneksel sanatın birleşimini yansıtan bu akım, geometrik desenler, lüks malzemeler ve endüstriyel üretimin etkisiyle tanımlanır. Cam sanatında da bu özellikler açıkça görülmektedir. Keskin hatlara sahip cam objelerin yüzeylerine geometrik desenlerin işlendiği görülmektedir. Bu süslemeler cam objelere çağdaş ve estetik bir görünüm kazandırmıştır.

Art Deco akımının etkili olduğu dönemlerde, cam eserlerde renk kullanımında da yenilikçi bir anlayış benimsenmiştir. Kırmızı, mavi, yeşil gibi canlı tonlar cam eserlerin görsel çekiciliğini arttırırken, ışık ile etkileşimi sayesinde farklı atmosferler yaratılmıştır. Akım, lüks ve zarafeti ön planda tutmaktadır. Kristal gibi yüksek kaliteli cam malzemelerle birlikte altın ve gümüş gibi metallerin kullanımı da yaygınlaşmıştır. Bu sayede cam eserler daha gösterişli ve değerli hale gelmiştir.

Art Deco döneminde sanatın üretim biçimleri ve eğitim anlayışı önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bauhaus Tasarım Okulu'nun kurulmasıyla birlikte zanaat, sanat ve sanayi arasındaki sınırlar yeniden tanımlanmıştır. Bauhaus, işlevselliği ve üretilebilirliği ön plana çıkaran yaklaşımıyla süslemeye dayalı stillerden ayrılmıştır (Polat, 2019, s. 12). Bu dönemde "dekoratif", "endüstriyel" ve "uygulamalı" sanatlar gibi kategoriler ortaya çıkmış, disiplinler arası tasarım anlayışı güçlenmiştir (Artun, 2008, s. 16).

Art Deco akımının karakteristik özelliklerinden biri asimetrik düzenler ve keskin hatlardır. Bu yaklaşım cam vazolardan lambalara kadar birçok objede dinamizm yaratmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle cam ürünlerin seri üretimi yaygınlaşmıştır. Fabrikalarda üretilen vazolar ve dekoratif objeler geniş kitlelere ulaşmıştır. 1920'ler ve 1930'lar boyunca sanatsal cam üretimi büyük bir yaratıcılık dönemi yaşamıştır. Özellikle Avrupa'da yeni teknikler ve biçimler geliştirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da cam sanatı çeşitlenmiştir. Fransa'da Rene Lalique ve Maurice Marinot gibi sanatçılar ile Daum Fabrikası gibi üretim merkezleri yeni

tarzlarla başarılarını sürdürmüştür. 1925 yılında Paris’te düzenlenen Exposition Internationale des Arts Decoratifs et Industriels Modernes, Art Deco’nun tanınmasına öncülük etmiştir. Bu sergi, akımın uluslararası yayılımını hızlandırmıştır (Garner, 2000, s. 103).

Amerika Birleşik Devletleri’nde Luis Comfort Tiffany’nin öncülüğündeki cam endüstrisi, 1920’lerden sonra gerilemiş olsa da Steuben Glass Works, yüksek kaliteli kristal üretimiyle öne çıkmıştır. John Monteith Gates ve Sidney Waugh liderliğinde şirket, güçlü tasarımlar ve başarılı perakende stratejileriyle savaş sonrası dönemde bile varlığını korumuştur (Madigan & McKee, 2003, s. 65).

İngiltere’de ise Art Deco döneminde cam endüstrisi büyük ölçüde sofraya eşyalarına odaklanmış, geleneksel kesme dekorasyonlar devam etmiştir. Keith Murray ve Clyne Farquharson gibi tasarımcılar bireysel başarılar elde etse de endüstriyel ölçekte yenilikler sınırlı kalmıştır (Garner, 2000, s. 105).

Cam üretimindeki teknik yenilikler de dikkat çekicidir. Bohemya bölgesinde geliştirilen kesme ve parlatma teknikleri, cam objelere optik etkiler ve ışıltılar kazandırmıştır. Bu gelişmeler sayesinde Art Deco döneminde cam, sadece dekoratif değil, aynı zamanda modern bir ifade aracı olarak kabul görmüştür. Sanayi ile sanatın iş birliği, seri üretimi ve estetik değerleri bir araya getirmiştir.

Art Deco döneminde Orta Avrupa’da Bohemya ve Avusturya, kesme ve gravür teknikleriyle sade ama zarif cam üretimlerini sürdürmüştür. Bohemya camı, kristal kesimlerdeki derin işçilik ve ışık kırılmaları sayesinde Art Deco estetiğine katkı sağlamıştır (Polat, 2019, s. 15). Aynı dönemde İsveçli tasarımcılar Simon Gate ve Edward Hald, Orrefors Cam Fabrikası’nda geliştirdikleri Graal ve Ariel teknikleriyle öne çıkmıştır. Çok katmanlı cam yüzeyler oyma ve üfleme işlemleriyle zenginleştirilmiş, şeffaf katmanlar içerisindeki ışık kırılmalarıyla sanatsal bir etki yaratmıştır. Ariel tekniğinde ise cam yüzeyine derin kazıma işlemleri uygulanmıştır. Ardından üzerine şeffaf cam tabakasıyla kaplanarak iç boşluklarda hava kabarcıkları oluşturulmuştur. Bu sayede cam objelerde ışığın yansımalarıyla gümüş benzeri bir görünüm elde edilmiştir. Bu teknikler uluslararası düzeyde büyük bir etki yaratmıştır (Küpeli, 2019, s. 32).

Simon Gate, geleneksel cam oymacılığını modern bir estetikle birleştirmiştir. Edward Hald ise cam eserlerinde hikâye anlatımını ve grafik unsurları ön plana çıkarmıştır. Bu farklı sanatsal yaklaşımlar, Orrefors cam fabrikasının, uluslararası düzeyde başarı kazanmasında önemli bir rol oynamıştır (Duncan, 2007, s. 125). 1925 Paris sergisinde Simon Gate, “Grand Prix” ödülünü almıştır. İsveç cam sanatına “İsveç Zarafeti” kavramını kazandırmıştır (Geary, 2003, s. 36).

Aynı dönemde Almanya’daki Karl Wiedmann’ın yönetimindeki WMF (Württembergische

Metallwarenfabrik) firmasında Ikora ve Myra cam serileri üretilmiştir. Üfleme cam içerisine metal oksit katkılarının eklenmesiyle çok katmanlı ve iridesan etkili yüzeyler elde edilmiştir. Bu çalışmalarla seri üretim ile özgünlük dengesi sağlanmıştır (Bröhan & Eidelberg, 2001, s. 56). Bu teknik, 20. Yüzyılın ilk yarısında cam sanatında malzeme ve yüzey anlayışında önemli bir dönüşümü temsil etmiştir (Scheiffele, 2003, s. 38).

Tüm bu gelişmeler Art Deco'nun cam sanatında yalnızca estetik bir stil değil, aynı zamanda teknik yenilikleri ve modern üretim anlayışını temsil ettiğini göstermektedir. Sanat ve Endüstri arasındaki iş birliği sayesinde, cam malzeme hem lüks dekoratif objelerde hem de işlevsel ürünlerde sanatsal bir değer kazanmıştır. Böylece Art Deco dönemi, cam sanatının modernleşme sürecindeki önemli bir dönüm noktası olarak sanat tarihine geçmiştir.

6. AKIMLARIN KİŞİSEL ÇALIŞMALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bu çalışma, Arts and Crafts, Art Nouveau ve Art Deco akımlarının cam sanatı üzerindeki etkilerini, yalnızca kuramsal bir inceleme düzeyinde bırakmamakta, aynı zamanda araştırmacının kişisel sanatsal uygulamaları üzerinden güncel bir yorum geliştirmeyi amaçlamaktadır (Akay, 2025, s. 59). Bu yaklaşım, tarihsel miras ile çağdaş üretim arasındaki sürekliliği görünür kılarak cam sanatında kavramsal ve biçimsel bir köprü kurulmasına olanak tanımaktadır.

6 Şubat 2023 depremlerinin ardından oluşan duygu durum değişikliği, çalışmanın kavramsal temelini oluşturmuş ve “umut” teması etrafında şekillenmiştir. Bu tema, özgürlük, dönüşüm ve yeniden doğuşun simgesi olan kırlangıç figürü ile ifade edilerek “Umut” isimli cam eser üretilmiştir. Bu kavramsal yaklaşım, Arts and Crafts akımının el emeğini yalnızca estetik değil, toplumsal bir değer olarak görmesiyle örtüşmektedir. Bu eser, kırlangıçların göğe yükselirken taşıdıkları moloz parçaları aracılığıyla, hafıza, yıkım ve yeniden doğuş kavramlarını bir araya getirmekte; göç, direnç ve iyileşme simgelerini ön plana çıkarmaktadır.

Görsel 4. “Umut” isimli çalışma (Yazar tarafından fotoğraflanmıştır).

Cam figürlerin taşıdığı molozlar geçmişin yükünü temsil ederken, yukarıya süzülüşleri bu yükün dönüştürülme iradesini yansıtmaktadır. Böylece eser hem bireysel hafıza mekânı hem de kolektif yasın sanatsal ifadesi olarak değerlendirilebilir. Kompozisyonun yukarıya yönelen hareketi ve ritmik düzeni ise Art Deco’nun modernist dinamizmini ve dikey vurgu anlayışını çağrıştırmaktadır. Figürlerin biçim dili, doğadan ilham alan Art Nouveau estetiğiyle ilişkili olup, Rene Lalique’nin eserlerinde sıklıkla kullandığı lost-wax döküm tekniği bu çağdaş yorumda yeniden ele alınmıştır. Böylece doğa temelli biçim dili, yalnızca dekoratif bir öge değil, aynı zamanda travmatik bir deneyimin estetik temsilcisi haline gelmiştir. Sonuç olarak “Umut” isimli çalışma, cam sanatının kavramsal ve duygusal derinliği olan bir ifade alanı sunduğunu kanıtlamaktadır (Akay, 2025, s. 68).

SONUÇ

Bu çalışma Arts and Crafts, Art Nouveau ve Art Deco akımlarının cam sanatı üzerindeki estetik, teknik ve kavramsal etkilerini tarihsel ve çağdaş bağlamda ele alarak, bu akımların günümüz cam sanatı üzerindeki sürekliliğini ortaya koymuştur. Araştırma bulguları cam sanatının yalnızca biçimsel ve teknik bir dönüşüm geçirmediğini, aynı zamanda toplumsal olaylar ve bireysel deneyimlerle de ilişkilenen çok katmanlı bir ifade alanına dönüştüğünü göstermektedir.

Arts and Crafts akımı, el emeğine dayalı üretimi yücelterek cam sanatında zanaatkarlığın değerini korumuş; Art Nouveau, doğadan esinlenen organik formlar ve teknik çeşitlilik

ile camın estetik potansiyelini genişletmiştir. Art Deco ise modernist çizgileri, geometrik düzeni ve endüstriyel üretimi benimseyerek camın hem işlevsel hem de lüks bir ifade biçimine dönüşmesini sağlamıştır. Bu tarihsel gelişim çizgisi, günümüz cam sanatının hem teknik hem kavramsal zenginliğine doğrudan katkıda bulunmuştur.

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen “Umut” temalı çalışma, tarihsel estetik referansların çağdaş bir kavramsal çerçeveye yeniden yorumlanabileceğini göstermektedir. Arts and Crafts’ın toplumsal idealizmi, Art Nouveau’nun doğa temelli estetiği ve Art Deco’nun modernist dinamizmini bir araya getiren bu uygulama, makalede sunulan kuramsal çerçevenin güncel sanatsal pratiğe yansımaları somutlaştırmaktadır. 6 Şubat 2023 depremleri sonrasındaki duygu durum değişimiyle ilişkilendirilen eser, bireysel hafıza ile kolektif yas arasındaki bağı görünür kılmaktadır. Kırılma figürlerinin taşıdığı moloz parçalarıyla hem yıkımı hem de yeniden doğuşu simgeleyerek sanatın iyileştirici gücünü ortaya koymaktadır. Bu sonuç sanatın yalnızca estetik bir ifade alanı olmadığını, aynı zamanda bireysel ve toplumsal iyileşme süreçlerine katkı sağlayan bir araç olduğunu göstermektedir. Tarihsel bağlamda cam sanatının biçimsel ve teknik mirası, günümüzde yalnızca görsel bir referans olarak değil, duygusal ve kavramsal derinliği besleyen bir kaynak olarak da yeniden üretilebilmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, geçmişin estetik mirasını günümüzün toplumsal ve bireysel dinamikleriyle buluşturarak cam sanatının süreklilik ve dönüşüm ekseninde incelenebileceğini göstermiştir. Gelecek araştırmaların, tarihsel cam üretim tekniklerini çağdaş kavramsal çerçevelerle birleştiren deneysel uygulamalar yoluyla sanatın ifade gücünü daha geniş bir bağlamda ele alması, cam sanatının disiplinler arası ve yenilikçi potansiyelini daha da görünür kılacaktır. Aşağıda Arts and Crafts, Art Nouveau ve Art Deco akımlarında cam alanında meydana gelen değişimlerin karşılaştırmalı bir şekilde incelendiği tablo yer almaktadır.

	Arts and Crafts (1880-1915)	Art Nouveau (1890-1914)	Art Deco (1920-1939)
Sanatsal Gelişmeler	El işçiliği vurgulanır. Endüstrileşmeye karşıdır. İşlevsel nesnelerde estetik önemlidir.	Organik formlar, kıvrımlı çizgiler ve bitkisel bezemeler ön plandadır. Stilizasyon ve dekoratiflik artar. Zanaat ve sanat birleşir.	Geometrik düzen, stilize figürler, sadelik ön plandadır. Modern yaşam, şehirleşme, makine estetiği etkisiyle şekillenir.
Teknik ve Teknolojik Gelişmeler	Vitrayda geleneksel yöntemler (Kurşunlu vitray) Cam kesimi, boya ve lehim teknikleri	Cameo, asitle aşındırma, presleme, gravür, iridize yüzeyler, pate de verre tekniği cam yüzeyine yapılan detaylı süslemeler artar.	Graal ve Ariel gibi ileri düzey teknikler Endüstriyel kalıplama Seri üretimle birleşen sanatsal tasarımlar
Öne Çıkan Sanatçılar	William Morris (Vitray tasarımları)	Emile Galle (Cameo vazolar) Luis Comfort Tiffany (Vitraylar, iridize camlar)	Karl Wiedmann (Ikora camları) Francois Decorchemont (Pate de verre kaplar)
Üretilen Eser Türleri	- Vitray pencere, dekoratif panolar - El yapımı işlevsel objeler - Atölye üretimi baskındır.	- Cam vazolar, tabaklar, süs objeleri - Madalyon ve maskot gibi küçük formlar - Lamba, aplik, tavan süslemeleri	- Dekoratif cam heykeller - Geometrik formlu vazolar ve şişeler - Seri üretim ile sanat birleşir.
Örnek Eserler	 William Morris Vitray	 Emile Galle Cameo vazıo	 Karl Wiedmann Ikora camları

KAYNAKLAR

- Ağatekin, M. (2020). İşlevsellikten Sanat Nesnesine Cam'ın Yolculuğu... Virüs(5), 401-416. Şubat 22, 2024 tarihinde alındı
- Ağatekin, M., & Aydın, M. (2010). Plastik Sanatlarda Cam ve Tarihsel Gelişimi. D. M. Prof. Mustafa Ağatekin (Dü.) içinde, CAMGERAN 2010 Uluslararası Katılımlı Uygulamalı Cam Sempozyumu Bildiri Kitabı (s. 52). Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Ağatekin, M., & Turan, N. (2019, Ekim). Art Nouveau Akımı'nın Cam Sanatına Yansımaları. İdil Dergisi(62), 1355-1374. doi:10.7816/idil-08-62-09
- Aydın Erdoğan, D. (2024). Grafik Tasarım Tarihinde Litografinin Rolü ve Fransız Afiş Sanatının Doğuşu, Plastik Sanatlar Alanında Baskıresim Üzerine Yaklaşımlar-2 (s. 49-72). Akademisyen Kitabevi.
- Akay, M. (2025, Haziran). Arts And Crafts, Art Nouveau, Art Deco Akımlarında Cam Alanında Meydana Gelen Değişimler. Cam Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Ağustos 14, 2025 tarihinde alındı
- Artun, A. (2008). Tasarım Dehşeti. Sanat Tasarım Bilgi Sempozyumu Bildiri Kitabı (s. 3-21). içinde İstanbul, Türkiye: Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi. 02 16, 2024 tarihinde <https://aliartun.com/yazilar/tasarim-dehseti/> adresinden alındı
- Arwas, V. (1986). Art Deco. New York: Harry N. Abrams Inc. Publishers.
- Arwas, V., & Newell, S. (1996). The Art of Glass - Art Nouveau to Art Deco. Andreas Papadakis Publisher. Mayıs 4, 2024 tarihinde alındı
- Aslan, D. E. (2014). Arts & Crafts Hareketi ve Çağdaş Türk Seramik Sanatı Başyazarları. Erciyes Sanat / Erciyes Üniversitesi Enstitüsü Dergisi(2). Ocak 31, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/66386> adresinden alındı
- Aslanoğlu, İ. (2010). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1938). Bilge Kültür Sanat.
- Başoğlu, S. (2011). Art Nouveau ve Gustav Klimt'in Sanatı. T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Resim Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, Türkiye.
- Britannica. (2010, Temmuz 16). Pressed Glass. Şubat 24, 2024 tarihinde Britannica, T.

- Editors of Encyclopedia: <https://www.britannica.com/technology/pressed-glass> adresinden alındı
- Bröhan, T., & Eidelberg, M. (2001). Glass of the Avant-Garde: From Vienna Secession to Bauhaus. Prestel-Verlag. Temmuz 14, 2025 tarihinde alındı
- Chance, T. (2008, Ocak). The Crystal Palace's Glass - A Technical and Social History. Yayımlanmış Makale. Mart 16, 2024 tarihinde http://tomchance.org/wp-content/uploads/2018/03/Glazing_the_Crystal_Palace.pdf adresinden alındı
- Chilvers, I. (2009). The Oxford Dictionary of Art and Artists (4. b.). Oxford University Press. Temmuz 6, 2025 tarihinde alındı
- Company, M. a. (1979). Morris and Company Sergi Kataloğu. Londra: Haslam & Whiteway Ltd. ve Güzel Sanatlar Derneği. Şubat 2, 2024 tarihinde <https://www.victorianweb.org/art/design/furniture/27.html> adresinden alındı
- Crook, J. M. (1987). The Dilemma of Style: Architectural Ideas from the Picturesque to the Post-Modern. Chicago: University of Chicago Press. Temmuz 8, 2025 tarihinde https://victorianweb.org/history/1851/arch1.html?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- Danış, N. (2012). Stüdyo Cam Hareketi Sonrası Camın Bir Sanat Malzemesi Olarak Ele Alınışı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir, Türkiye: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı. 02 19, 2024 tarihinde alındı
- Duncan, A. (2007). Orrefors Glass. İngiltere: Antique Collectors Club Dist. Mayıs 4, 2024 tarihinde alındı
- Fırıncı, M., & Zencirci, D. E. (2006). Gustav Klimt ve "Beethoven Friz". Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(137-144).
- Garner, P. (1992). Gallé. Flammarion. Mart 5, 2024 tarihinde alındı
- Garner, P. (2000). The History of Glass-Glass Between The Wars. (M. Ağatekin, Çev.) The Czech Republic: Little Brown Company. 03 20, 2024 tarihinde alındı
- Geary, W. L. (2003). One Hundred Years Of Swedish Creativity. (A. M. Bowey, Dü.) Mayıs 2, 2024 tarihinde The Glass Museum - Orrefors Glass: <https://www.theglassmuseum.com/orrefors.htm> adresinden alındı
- Goss, J. (2000). "French Art Deco" In Heilbrunn Timeline of Art History. New York: The Metropolitan Museum of Art. Şubat 8, 2024 tarihinde https://www.metmuseum.org/toah/hd/frdc/hd_frdc.htm adresinden alındı

- Hillier, B. (1968). Art Deco of the 20s and 30s. Londra, İngiltere: Studio Vista.
- Honour, H., & Fleming, J. (2005). A World History of Art (7. b.). London: Laurence King. Temmuz 6, 2025 tarihinde alındı
- İstanbuluoğlu, A. (1991). Cama Hayat Veren Sanatçı: Emile Galle. Antik Dekor(10). Mart 6, 2024 tarihinde <http://www.antikalar.com/cama-hayat-veren-sanatci-emi-le-galle> adresinden alındı
- İzdüşüm, B. (2014, Nisan). İzdüşüm. Art Nouveau Belgeseli. Türkiye: TRT. Şubat 6, 2024 tarihinde <https://www.marsmezat.com/blog/277/art-nouveau> adresinden alındı
- Karateke, Y. A. (2022, Ağustos 18). 02 12, 2024 tarihinde Art Deco Sanat Akımı: Nedir, Tarihi, Sanatçıları, Karakteristiği, Eserleri ve Fazlası: <https://hoghheim.com/blogs/sanat-tarihi/art-deco-nedir#:~:text=Arts%20Decoratifs%27in%20kısaltması%20olan,sanatlar%2C%20mimari%20ve%20tasarım%20tarzıydı.> adresinden alındı
- Kayaalp, A. (2018, Haziran). Asrileşen İstanbul: 1923-1940 Yılları Arasında İstanbul'da Güzel Sanatlar ve Mimarlık Alanında Art Deco. Yayımlanmış Doktora Tezi. İstanbul, Türkiye: T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı.
- Kınay, C. (1993). Sanat Tarihi, Rönesans'tan Yüzyılımıza Geleneksel'den Modern'e (Cilt 25). Ankara, Türkiye: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- King, B. M. (2008). Silk and Empire. Manchester Üniversitesi Yayınları. Ocak 31, 2024 tarihinde alındı
- Klein, D., & Lloyd, W. (1989). History of Glass. New York: Crescent Books.
- Küpeli, E. (2019, Mayıs). Geçmişten Günümüze İskandinav Ülkelerinde Cam Alanındaki Gelişmeler. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Cam Anasanat Dalı. Mart 24, 2024 tarihinde alındı
- Mackail, J. (1901). The Life of William Morris: Volume One. London, New York & Bombay: Longmans, Green & Co. New York Public Library. Şubat 2, 2024 tarihinde <https://archive.org/details/lifeofwilliammor02mack/page/n7/mode/2up> adresinden alındı
- Madigan, M. J., & McKee, E. M. (2003). Steuben Glass: An American Tradition in Crystal. Harry N. Abrams. Temmuz 8, 2025 tarihinde alındı

- Mülayim, A. (2013). Art Deco Mimarlığı ve İç Mekan Tasarımına Yansımaları (Journal of Advanced Technology Sciences). İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi. doi:ISSN:2147-345
- Özgümüş, Ü. C. (2013). Çağlar Boyu Cam Tasarımı. (N. Başgelen, Dü.) İstanbul, Türkiye: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özsezgin, K. (1982, Temmuz). Art Nouveau ya da Modern Stil. Milliyet Sanat Dergisi(No:51), 2.
- Penty, A. J. (1922). Post-industrialism. Londra: G. Allen & Unwin Ltd. Ocak 31, 2024 tarihinde <https://archive.org/details/postindustrialis00pentina/page/148/mode/2up> adresinden alındı
- Polat, M. G. (2019, Mayıs). Bauhaus Tasarımının Endüstri Tasarımına Etkisi ve Buna Dayalı Cam Tasarımları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Cam Anasanat Dalı. Mart 24, 2024 tarihinde alındı
- Rheims, M. (1965). L'Art 1900 ou le Style Jules Verne (1. b.). Arts de Metiers Graphiques.
- Sağocak, A. (2003). Tasarım Tarihi, Endüstri Ürün Tasarımında 250. Yıl. Bursa, Türkiye: Vipaş A.Ş.
- Scheiffele, H. (2003). Ikora and Myra Glass by WMF: One of a Kind and Mass Produced Art Glass from the 1920's to the 1950's. Arnoldsche Art Publishers. Temmuz 14, 2025 tarihinde alındı
- Sevim, S. S., & Turan, N. (2018). Ülkemizde Cam Sanatı Eğitimi ve İstihdam Sorunlarının Araştırılması: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Cam Bölümü Örneği. Sanat & Tasarım Dergisi, 234-249. 02 17, 2024 tarihinde <https://dergi-park.org.tr/en/download/article-file/974321> adresinden alındı
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (2016). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü (10. b.). Türkiye: Remzi Kitabevi.
- Sürmeli, K., & Gülpınar, Ş. (2018, Kasım 01-03). Arts And Crafts Hareketi ve Kelmscott Basımevi. 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, 1057-1068. İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa. Şubat 2, 2024 tarihinde <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=1057-1068.pdf> adresinden alındı
- The Metropolitan Museum Art Collection. (2024). Nisan 24, 2024 tarihinde The Met Museum: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/480710> adresinden alındı

- Turan, N. (2017). Art Nouveau Akımının Seramik ve Cam Sanatına Yansımaları. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir, Türkiye: Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınları.
- Victoria & Albert M. (2024). 31 Ocak 2024 tarihinde <https://www.vam.ac.uk/articles/arts-and-crafts-an-introduction> adresinden alındı
- Victoria & Albert M. (2024). William Morris and historical design. 02 19, 2024 tarihinde Victoria and Albert Museum: <https://www.vam.ac.uk/articles/william-morris-and-historical-design> adresinden alındı
- Victoria & Albert M. (2024). William Morris and Wallpaper Design. 31 Ocak 2024 tarihinde Victoria & Albert Müzesi: <https://www.vam.ac.uk/articles/william-morris-and-wallpaper-design> adresinden alındı
- William Morris Gallery. (2024). 02 19, 2024 tarihinde <https://wmgallery.org.uk/object/minstrel-stained-glass-panel-2/> adresinden alındı
- Yates, J. (2019, Nisan 30). Morris Penceresi. Şubat 19, 2024 tarihinde St. Edmund Hall University of Oxford: <https://www.seh.ox.ac.uk/blog/the-morris-window> adresinden alındı
- Yılmaz, N. (2002, Aralık 16). 19. Yüzyılda İki Önemli Hareket: Arts and Crafts ve Art Nouveau. Türkiye: Hürriyet Gazetesi. <https://netarazi.blogspot.com/2007/11/arts-and-crafts-ve-art-nouveau.html> adresinden alındı